

THE OBSERVATIONS ABOVE THE VOLUME OF THE LANGUAGE

Silvina Mihaylova, sbojidarova@yahoo.com

Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

Abstract: The article treat of the complication and the simplification like a language processes which present the movement of the language unit and delineate the volume of the language.

Keywords: Volume; Syntactical Frame

НАБЛЮДЕНИЯ НАД ОБЕМА НА ЕЗИКА

Силвина Михайлова, sbojidarova@yahoo.com

Софийски университет "Св. Св. Кл. Охридски", София, България

Резюме: В статията се разглеждат усложняването и опростяването като езикови процеси, които представят движението на езиковата единица и очертават обема на езика.

Ключови думи: обем, синтактична рамка

Издаването и вмъкването на езикова единица както в лексема, така и в изречение ни отправя към обем на езика. Още Е. Сепир посочва, че обемното представяне на езика го разкрива много по-детайлно и по-богато (Sepir, 1993, p. 168). Измененията, които настъпват в езика говорят за промени и в неговия обем като разкриват и движението му. На морфологично ниво и на синтактично равнище съществуват същите процеси на издаване и вмъкване, разширяване, редупликация и т. н. на езиковата единица, а тези процеси неминуемо рефлексират и върху обема на езика. Същото принципно важи и за лексикално ниво.

Тук искам да се спра на няколко разнородни изследвания на езиковеди, които са работили в различни сфери на езика, и са стигнали до еднакви наблюдения в своите разработки, отнасящи се и до семантиката на езиковата единица.

Както знаем, в български език в миналото сме имали четири глагола, които са изпълнявали функцията на спомагателни, но развитието на езика ги е свело до един глагол в съвременния български език. Отпадането на спомагателните глаголи в тази им функция и свиването им до един спомагателен глагол днес разкрива тяхното редуциране и движение.

В съвременния английски език формите на глагола, например 'играя' *to play* съвпадат за всички лица и числа с изключение единствено на формата за 3 л. ед. ч., в която се появява 'S' в сегашно време. Следователно настъпилото опростяване на спрежението проправя пътя на английския към аналитизъм (Sprasov, 1972).

В съвременния френски език, който пази своите спрежения, местоимението *ON*, като пълнозначна единица, означава 3 л. ед. ч. Това местоимение е развило и функция за изразяване на неопределеност. То се ползва с изключителна честотност в езика от една страна, а от друга страна измества лицата и числото на цели спрежения. Веднага си представяме един глагол, чието спрежение се състои само от една форма – тази на 3 л. ед. ч. Ето как обемът на спрежението е намалял с неговото опростяване. Налице е и икономията в езика. И това е валидно за всички глаголи, от всички спрежения. Спреженията съществуват, но като по-сложни и неудобни за употреба остават в известна степен на заден план в съвременния разговорен френски език. Докато местоимението *ON* е предпочитано и когато говорещото лице желае да скрие или предпочита да не назове конкретно извършителя на действието, или когато това уточнение не е необходимо според него. В някои случаи *ON* се използва поради икономия, а е възможна и някаква друга причина. По такъв начин в една единствена езикова форма се фокусират функциите и значенията на всички останали форми на съответния глагол. С други думи местоимението *ON* редуцира обема на цели спрежения в съвременния говорим френски език. В същото време ясно изпъква колко много функции е способно да извърши и извършва това местоимение и до каква степен обемът на спрежението се свива за сметка на функциите и значенията, които то изпълнява. А това обстоятелство разкрива как формалното опростяване на обема

на езиковата единица се извършва като компенсация на семантичното му усложняване (Feuillet, 1994-1995).

Ст. Стоянов отбелязва, че: "В някои глаголни форми основната наставка се е сляла с личното окончание, поради което основата не може да се изолира. Такова положение имаме сега във формите на глаголите от I и от II спрежение в сег. време, 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч., напр.: бера [беръ] ... берат [берът]. Основната наставка на този глагол в сегашно време е -е-". В посочените форми наставката не личи, защото вследствие на закономерен фонетичен развой още на праславянска почва се е сляла с първоначалното лично окончание. Това означава, че наставката представлява знак за цяло спрежение и едновременно с това е основен, съставляващ елемент на окончанието. Като маркер за цяло спрежение тя извършва и разкрива обобщаваща, абстрактна функция на тази морфема като същевременно определя принадлежността на глагола към съответно спрежение. Отново се сблъскваме с две функции, които езиковият елемент извършва едновременно, но интригуващото е, че едната функция е абстрактна, тъй като организира и обединява глаголните форми в спрежение, а другата е конкретна, изразяваща окончанието. Парадоксалното е, че и двете функции, несъвместими на пръв поглед, се реализират от една и съща морфема, т. е. от един и същ езиков елемент. Примерът разкрива обединение на форма (конкретността, изразена чрез окончание) и съдържание (фокусирано в абстрактността на знака, на маркера за спрежение).

Същото положение се установява във френски език (Mantchev, 1976, pp. 193-194).

В съвременния италиански език, обаче, инфинитивната характерна гласна се изпуска във формите за бъдеще и за сегашно условно време, въпреки че тя определя спрежението. Следователно един и същ езиков елемент изпълнява две коренно противоположни, несъвместими функции. Щом функциите са противоположни, очевидно е, че и характеристиките, и свойствата на езиковия елемент са също противоположни, а това още веднъж доказва нарастания обем на езиковия елемент в семантично отношение.

Разработвайки начините на глаголното действие, К. Иванова анализира категорията пределност/непределност, която като абстрактна категория включва цялата глаголна лексика. Авторката отбелязва, че тази категория се намира във връзка с начините на действие и дава отражение върху вида. Според нея всички начини на действие, които притежават както форми за несвършен вид, така и форми за свършен вид, са комплектувани от пределни глаголи (Ivanova, 1983, p. 288). При непределните глаголи е по-сложно, понеже действието по своята същност изключва наличието на предел. Въпреки това при някои от тях, глаголите, които с едни от значенията си принадлежат към общорезултативния, а с други – към еволютивния начин на действие, се проявяват като пределни. И тук се повтаря същото – един езиков елемент, глагол, изпълнява противоположни функции и значенията му са противоположни.

Като друг пример може да се посочи глаголния вид, разработен от В. Станков. Както знаем, при двувидовите глаголни двойки формите на тези глаголи изразяват двата глаголни вида едновременно. С други думи и двата вида парадоксално се изразяват от една и съща езикова единица - глагола, колкото и значенията им да са противоположни. Посочените форми на глаголите притежават достатъчно широка и абстрактна семантика, а това е едно от задължителните условия, те да се сближават в значенията си, тъй като се стига в определен момент до размиване на значенията им. Вероятно значенията на тези глаголни форми са се доближили до такава степен, че се създава впечатление за тяхното като че ли уеднаквяване. По такъв начин една глаголна форма, един езиков елемент се явява изразител и на свършен, и на несвършен вид. По-важното е, че глаголната форма, т. е. един езиков елемент е носител парадоксално на противоположни качества в определена ситуация. Тя едновременно извършва функцията, типична за двата вида, които са респективно противоположни. Това се случва винаги при определено условие. В. Станков посочва условията, при които настъпва уеднаквяването на формите им. Те имат неутрален характер в момент, когато е настъпило избледняване на тяхното типично видово значение, вследствие на което е възможно взаимопроникването

и взаимозамяната им (Stankov, 1980, p. 47). Неутралният характер на несвършения вид се явява условието единият вид да встъпва във функцията на другия глаголен вид. Според мен, неутрализиращи по такъв начин, те се заменят взаимно и осъществяват дискретно смяната на глаголения вид. Ако приемем, че тяхното неутрализиране или загубата на типичното им видово значение представлява формално опростяване, то тази глаголна форма е натоварена с характеристиките и свойствата на двата глаголни вида. Очертава се съвсем ясно обаче как формалното опростяване довежда до семантичното обогатяване и усложняване на глаголната форма.

Според К. Иванова словообразователният елемент може да представя различни начини на действие, когато е свързан с различни основи, както и един и същ начин на глаголно действие може да бъде изразен от глаголи, оформени с различни формални показатели (Ivanova, 1983, p. 283). Отново опираме до същия факт – една езикова единица (словообразователният елемент) при определени условия (когато елементът е свързан с различни основи), е способна да изразява и категорията начин на глаголно действие. Това означава, че една езикова единица е способна и натоварена да изразява различни начини на глаголно действие при дадено условие. Отново е налице формалното опростяване, което натоварва езиковия елемент в семантично отношение.

А. Н. Тихонов твърди, че механизмът за образуване на лексеми през степен, т. н. “чересступенчатото словообразование” се управлява от закона на аналогите. Съгласно този закон причастия и съществителни, означаващи действия възникват без глагол по образец на съществуващите в езика структурни типове причастия и отглаголни съществителни (Tihonov, 1985, p. 47). Както отбелязва езиковедът, възможността за непосредствени смислови връзки между думите, които принадлежат към различни степени на словообразуването, предпоставят благоприятни условия за образуването на думи с пропуск на каквото и да било количество словообразователни звена. Ето защо авторът отдава голямо значение на този вид словообразуване (Tihonov, 1985, p. 47). Ученият отбелязва, че този вид словообразуване прониква във

взаимоотношенията между енокоренните думи, преобразува ги, като семантичните отношения се опростяват, а се усложняват формално-структурните отношения между родствените думи, участващи в словообразователната редица. Възникват нови модели на словообразуване, нови словообразователни форманти. С тях е свързано появяването в езика на много съставни префикси и на словообразователни форманти (Tihonov, 1985, p. 47), което веднага представя различен и подвижен обем на езика.

Ето как на словообразователно равнище са установени същите процеси на усложняване и опростяване на отношенията между определен кръг енокоренни, родствени думи. А семантичните изменения свидетелстват за рефлексивно навярно на същите понякога движения на единицата.

Процеси на усложняване, опростяване и междинен характер на езикова единица установява и Ст. Петрова. Тя счита, че междинният характер на единицата засяга слетите изречения (Petrova, 2008), (Petrova, 2009). Те са усложнено прости и опростено сложни. Според нея усложняването е в резултат на добавяне на обособени или еднородни части. Именно тук, при добавянето ученият вижда усложнение на формално-структурните отношения, а семантичните отношения понякога не са осезаеми, дори в някои случаи се опростяват в смисъл, че значението се конкретизира, дообяснява и изяснява. Фактът, че в опростените сложни изречения се включват непълни изречения, говори за изпадане на някоя част от изречението, за елипса в изречението, което представлява опростяване във формално-структурно отношение и усложняване в семантично отношение. Т. е. и на синтактично равнище, както се посочи и на словообразователно, и на морфологично ниво, се наблюдават едни и същи езикови изменения.

Анализирайки съюзите Ст. Петрова отбелязва, че в междинните звена се очертава и изпъква отново не само как се извършва свързването между езиковите нива, но и най-общо се проследява „придвижването“ и изменението на единиците. Фактът, че някои съюзи стоят между съчинението и подчинението, ги разкрива съответно като съчинителни и подчинителни съюзи. Следователно в тяхната природа е

заложена тази способност – да изразяват противоположни функции. Още по-забележителното е, че посочените функции са присъщи на едни и същи езикови единици. Остава неясно – кое определя коя функция да се задейства в даден момент, как единицата „избира“ и „решава“ коя от двете противоположни функции да започне да функционира в определена езикова единица в съответен момент. Не се разбира също така на какво се дължи тази способност на езиковата единица. Защо съществува тя като езикова характеристика и каква функция и роля изпълнява – за да осъществява гъвкавост и повратливост, и по такъв начин в крайна сметка да спомага за непрекъснатостта и движението на езика. Отговорите на тези въпроси остават открити засега.

Изследвайки отношенията между частите на речта и частите на изреченията езиковедът отбелязва, че дадена част на речта може да изпълнява функция на различни части на изречението (макар някои от тях да имат преимуществено определена синтактична функция). С други думи морфологичните единици, изразени чрез семантично-граматичните категории, т. е. чрез частите на речта изпълняват и функции на синтактични категории, съответстващи на ниво синтаксис на частите на изречението. Ето как езикови единици на ниво морфология изпълняват и синтактични функции при определени условия, напр. "преимуществено". В същото време Ст. Петрова ни представя и обратното – как дадена част на изречението (подлог, допълнение и т.н.) се изразява с различни части на речта, макар и някои от тях да се изразяват преимуществено от определена част на речта. Или характеристиките на елементите от съответното ниво потенциално съдържат и свойствата на елементи от друго равнище, което говори за взаимопроникване на езикови елементи от две езикови нива. Следователно синтактичните единици, като части на изречението, съдържат в себе си потенциално спецификите на частите на речта, т. е. на морфологичните единици. Условието, които са посочени ни отвеждат до поредния парадокс – едното условие разкрива общото между елементите, а другото условие подчертава конкретното и отразява спецификата на езиковите елементи. Така разбираме, че

функцията на дадена част на речта, например глагол отговаря на функцията, задоволява функцията на дадена част на изречението - сказуемо. Всичко казано до тук доказва първо тяхната взаимозаменяемост по друг път и второ, доказва, че функциите се различават по обем – едната засяга общото между елементите, а другата функция отразява конкретното, специфичното, частното между тях. Или онова, което ги характеризира и разграничава същевременно пресъздава тяхната специфика. Така научаваме, че има езикови елементи, които отразяват обединяващото между елементите и такива, които дават израз на конкретното и специфичното между тях. Общото между елементите се съдържа и разкрива чрез условието, а именно преимуществено синтактичната функция, която изпълнява една част на речта. Конкретното, специфичното се позиционира в езиковите елементи, представени от различните части на речта и изпълняващи една част на изречението като съществително в ролята на подлог или допълнение, глагол в ролята на сказуемо, прилагателно в ролята на определение и т. н. По такъв начин Ст. Петрова стига до съществено заключение за морфологичните единици, които се изразяват чрез различни части на речта на морфологично ниво, съдържат и отразяват конкретното, специфичното на езиковите елементи. Докато синтактичните единици – т. е. частите на изречението фокусират в себе си обединяващото между езиковите елементи, т. е. общото между тях. С други думи ниско стоящото езиково равнище дава израз на конкретното в езиковата единица, а по-висшестоящото ниво – синтаксисът отговаря и пресъздава общото в нея. В крайна сметка пред нас изпъкват преплетените отношения между морфологичното и синтактичното ниво като същевременно ясно се очертава връзката между двете езикови равнища, което от своя страна представя обема на езиковата единица от съответните нива.

Взаимодействието между морфологични и синтактични езикови единици се открива в съотносимостта между синтактичната рамка, термин, въведен от Ст. Петрова и вида на глагола от гледна точка на системността в езика. Общото между термините се фокусира във възможността за избор, а именно дали да се промени насочеността на

синтактичната рамка в зависимост от идеята, която предстои да се изложи, или да не се променя, точно както и при вида на глагола. Следователно смисълът, значението зависи от говорещия, който определя насочеността на синтактичната рамка, в съответствие с намерението да изрази дадена идея. А това категорично показва, че значението е една от изменящите се езикови единици и обяснява невъзможността да се обхване в еднозначна дефиниция. Такава дефиниция ще се дава, но никога не би могла да бъде фиксирана. Обратното, тя се променя спрямо обекта на изследване, стимулираща развитието на езика. По такъв начин ясно изпъква, че значението на езиковата единица има също обем. Оттук следва, че синтактичната рамка и видът дават възможност да се превключи от един към друг регистър на значението – от ниво синтаксис на ниво морфология, става дума за морфологично и за синтактично значение. Освен това синтактичната рамка се изгражда от два елемента. Видът също се състои от два елемента – свършен и несвършен. И двата термина се характеризират с обем в значението, което е широко обхватно, абстрактно и като такова, е достатъчно неопределено или двете глаголни форми се отличават с намален и конкретен обем на значението. Названието на свършения вид подсказва, че действието е ограничено, докато несвършен вид означава отвореност и недвусмислено се разбира, че действието продължава неопределено докога. На тази основа – вида на глагола, се оформят и продължителните времена – минало несвършено време в българския език, в руски език отсъства като точно съответствие на времето, в английски и френски език съществува, като в английски има и сегашно продължително време. В арабски език съществува двуделението незавършеност/завършеност на действието. При синтактичната рамка е аналогично – едната насоченост би дала известна, повече или по-малко определеност и ограниченост на действието, докато другата възможност – би оформила противоположната насоченост и това е логично, за да може да се осигури и осъществи непрекъснатостта на езика и оттам развитието му.

Така изложените анализи на учените, извършени по съвсем самостоятелни пътища стигат до еднакво разкриване на споменатите формално-структурни и семантични отношения. По такъв начин в рамките само на глагола се очертава тази особеност на езиковите елементи, което несъмнено открива закономерност в езика. А същите отношения се отнасят към обема на езика като представят различните му състояния съобразно даден езиков период. Посочените отношения откриват и обогатяват от разнородни аспекти термина обем.

LITERATURE (ЛИТЕРАТУРА)

- Feuillet, J.**, (1994-1995) *Grammaire comparée et typologie linguistique, Linguistique balkanique*, 1-2, pp. 37-48 / [Ж. Фейе, 1994 – 1995, Сравнителна граматика и лингвистична типология, Балканско езикознание, 1-2, р. 37 – 48].
- Ivanova, K.**, (1983) *GSBKE, Volume 2, morfologia*, Sofia, Bulgaria, pp. 283-288 / [К. Иванова, 1983, ГСБКЕ, т. 2) морфология, С., с. 283-288].
- Mantchev, K.**, (1976) *Morphologie française, Cours theorique*, Publisher: Nauka i izkoustvo, Sofia, Bulgaria.
- Petrova, St.**, (2009) *Asimetriata v ezika (in Bulgarian)*, p. 98 / [Ст. Петрова, 2009, Асиметрията в езика, Sp, , с. 98].
- Petrova, St.**, (2008), *Slojno izrechenie i ezikovi ravnishta (in Bulgarian)*, p. 140 / [Ст. Петрова, 2008, Сложно изречение и езикови равнища, Sp, с. 140].
- Sepir, E.**, (1993) *Izbranae tryda po iazikoznaniu i kultyrologii (in Russian)*, Publisher: "Progres", "Univers", Moscow, Russia / [Эдвард Сепир, 1993; Избранные труды по языкознанию и культурологии, М., Изд. "Прогресс", "Универс", с. 168].
- Spasov, D.**, (1972), *The verb in the Structure of English*, Sofia, Bulgaria pp. 12-14 / [Д. Спасов, 1972, "Глаголът в структурата на английски", С., с. 12-14].
- Stankov, V.**, (1980), *Glagolniate vid v balgarskia knijoven ezik (in Bulgarian)*, Publisher: Nauka i izkoustvo, Sofia, Bulgaria / [В. Станков, 1980, Глаголният вид в българския книжовен език, изд. Наука и изкуство, С., с. 47].
- Tihonov, A. N.**, (1985), *Slovoobrazovatelnai slovar (in Russian)* / [А. Н. Тихонов, 1985, Словообразовательный словарь, с. 47]

SILVINA MIHAYLOVA

Sofia University "St. Kliment Ohridski"

sbojdarova@yahoo.com

AUTHOR` DATA WERE PUBLISHED ACCORDING GDPR RULES OF THE JOURNAL

ISSN: 2367-8038

Съставители
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездното ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или обучение, при пълно цитиране на текущата страница и след писмена декларация от цитиращия за липса на търговски намерения.

This work is subject to copyright. Open and free of charge use of digital/hard copies of publications is granted only for personal or educational use, with full citation of the current page, and after written declaration of the quoting side for not-commercial intention.

Научната поредица е регистрирана в НАЦИД с № 1209

Science series has been registered in NACID with No. 1209

© Авторски колектив, 2021

© Authors` Group, 2021

Техническо редактори:
Калина Сотирова-Вълкова
Николай Ноев
Паскал Пиперков

Technical editors:
Kalina Sotirova-Valkova
Nikolay Noev
Paskal Piperkov

www.math.bas.bg/vt/kin

ISSN: 2367-8038

том 7, брой 1 (10)/2021
vol. 7, issue 1 (10)/2021